

УДК 94(477.75)“192/193”:061.12

**ПИТАННЯ ВИВЧЕННЯ СЕРЕДНЬОВИЧНОЇ ІСТОРІЇ КРИМУ
У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ РОСІЙСЬКОГО ТОВАРИСТВА
З ВИВЧЕННЯ КРИМУ (1922–1932 рр.)**

Севастьянов О. В.

Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского, Симферополь, Украина

На основании анализа опубликованных исследований членов Российского общества по изучению Крыма освещается ход и методология рассмотрения отдельных аспектов истории Крыма периода средневековья в советской исторической науке 20-х гг. XX в. Представляется историографическая оценка вклада ряда ученых (А. С. Башкиров, У. А. Боданинский, И. Н. Бороздин, Б. Н. Засыпкин) в развитие исторических крымоведческих штудий.

Ключевые слова: Российское общество по изучению Крыма, журнал «Крым», научные экспедиции, А. С. Башкиров, И. Н. Бороздин, Б. Н. Засыпкин, У. А. Боданинский.

Російське товариство з вивчення Криму (РТВК) – громадська наукова організація, яка об'єднувала в своїх лавах представників еліти радянської науки 20-тих рр. XX ст., широкі кола державних посадовців, наукової, творчої інтелігенції регіонального рівня та краєзнавців-ентузіастів. Створене на хвилі буму краєзнавчих досліджень [1], товариство спромоглося інтегрувати у своєї діяльності традиції дорадянської науки та нові методологічні принципи радянської науки, що проходила етап становлення.

Інтерес дослідників краєзнавчого руху в Криму до діяльності регіонознавчої організації був фрагментарним. Наукова спадщина учасників товариства не стала предметом цілеспрямованого вивчення. Науковці зупинялись у своїх розробках на сюжетах діяльності РТВК, торкавшись загальних тенденції розвитку краєзнавства в Кримський АСРР (етнологічні студії, участь столичних вчених у наукових експедиціях до Криму, розвиток наукової періодики) [2]. Саме цим пояснюється необхідність створення повного нариса наукової і масової діяльності РТВК та ролі організації в краєзнавчому русі СРСР. Це становить **актуальність** вивчення теми діяльності РТВК в 20-х – на початку 30-х рр. XX ст.

Діяльність Російського товариства з вивчення Криму в 1922–1925 рр. становить перший етап в історії дослідницької та популяризаторської роботи цієї авторитетної кримознавчої організації. Його можна охарактеризувати як період становлення та розвитку керівних та низових структур товариства: Правління, Московського осередку, регіональної ланки відділень в Ленінграді і Криму, Гурзуфської наукової та Карадазької екскурсійної баз. За три роки були сформульовані основні завдання і форми роботи товариства, які полягали в найбільш широкому вивченні потенціалу регіону та розповсюдженні результатів цих наукових студій. До співпраці були заохочені представники радянської наукової еліти Москви та Ленінграду – О. С. Башкиров, Г. А. Бонч-Осмоловський, І. М. Бороздін, Б. Ф. Добринін, М. І. Кузнецов, М. М. Кніпович, Б. О. Куфтін, А. П. Пінкевич, М. О. Семашко, М. І. Тезяков та інші, в регіонах навколо відділень РТВК була згуртована наукова

громадськість (У. А. Боданінський, К. Е. Гріневич, А. І. Маркевич, Ю. Ю. Марті, Л. О. Мойсєєв, О. І. Полканов, В. Й. Філоненко, П. Я. Чепуріна та інші), краєзнавці-ентузіасти, педагоги, представники влади тощо. Була налагоджена конструктивна співпраця з контролюючими органами – Головною Наркомосвіти та НКВС РРФСР, до складу керівних органів Товариства увійшли співробітники Представництва кримської автономії при ВЦВК РРФСР та органів влади Кримської АСРР.

Основні форми діяльності РТВК носили як масовий (публічні виступи, повідомлення, вечори, концерти), так й дослідницький (збір колекцій та матеріалів, підготовка публікацій по різноманітним науковим проблемам, стаціонарні роботи на базах організації та виїзні експедиції) характер.

Товариство к 1925 року постало як незалежний центр з досліджень питань історії, археології, етнографії, географії, геології, економіки, курортології та музейної справи півострова. Логічним завершенням процесу становлення товариства стало заснування власного наукового часопису «Крым» і розробка нового проекту статуту організації. Журнал «Крым» став зв'язуючою ланкою між кримськими відділеннями та столичним центром організації, друкований орган дав можливість публікації досліджень, передусім членів РТВК з Криму. Проект статуту, розроблений при плідній співпраці з відділеннями товариства наприкінці 1925 року, визначив нові пріоритети в організації роботи, висунув на провідні позиції філії РТВК, які становились ключовою ланкою діяльності всієї організації надалі [3].

Друга половина 20-х рр. ХХ століття стала найбільш продуктивним етапом в діяльності Російського товариства з вивчення Криму. Восени 1925 року в організації почалось широке обговорення проекту нового статуту РТВК, передбачавшого перенесення основних розпорядчих функцій в впровадження регіональних відділень. Результатом дискусії стало скликання першого з'їзду РТВК 16–18 квітня 1927 року в Сімферополі: був прийнятий новий текст статуту, змінений статус організації – вона отримала всесоюзну реєстрацію та змінила назву на Товариство з вивчення Криму (ТВК). Все це зробило можливим для РТВК/ТВК приступити до більш продуктивного виконання сформульованих при заснуванні цілей та задач.

Ключовою темою в дослідженнях окремих членів та РТВК/ТВК було вивчення та висвітлення історичного минулого Криму. В цьому контексті здійснювалась робота історико-археологічної та етнографічної секцій товариства, яка була створена при заснуванні організації.

Оригінальні археологічні дослідження в Криму проводились членами РТВК/ТВК на всьому протязі існування товариства. Була сформована спеціалізація інтересів вчених: найдавніше минуле людства по залишкам матеріальної культури кам'яного віку вивчали науковий співробітник Державного Руського музею (м. Ленінград), антрополог та етнограф, член правління Ленінградського відділення РТВК/ТВК, професор Гліб Анатолійович Бонч-Осмоловський та археолог, доцент Першого Московського державного університету, член Правління РТВК/ТВК Борис Сергійович Жуков, середньовічні пам'ятники Судака стали предметом публікацій вченого секретаря Державного історичного музею у Москві, члена Правління РТВК/ТВК Миколи Дмитровича Протасова. Найбільш масштабними в цьому

напрямку стали праці директора розкопок та музею в Севастополі, професора, члена правління Ленінградського відділення РТВК/ТВК Костянтина Едуардовича Гріневича, розгорнувшого комплексні археологічні розкопки на території античного й середньовічного городища Херсонес Таврійський в Севастополі та директора Керченського історико-археологічного музею ім. О. С. Пушкіна Юлія Юлійовича Марти на античних та варварських поселеннях Керченського півострова. Розкопки та висновки, сформульовані за результатами цих досліджень, зроблені членами товариства у 1925–1929 рр., заклали підвалини системних відомчих археологічних студій за державної підтримки в Криму у майбутньому.

Історичні долі, побут, культура та мистецтво кримських етносів також звернули увагу до себе, як столичних вчених, так і місцевих краєзнавців. Експедиції під керівництвом завідуючого історико-етнологічним відділом Всесоюзної наукової асоціації сходознавства при ВЦВК РРФСР Іллі Миколайовича Бороздіна в 1925–1926 рр., які були ініційовані Раднаркомом Кримської АСРР та сходознавця, архітектора Центральних державних реставраційних майстерень Бориса Миколайовича Засипкіна (за направленням Головнауки НКП РРФСР) в 1926–1929 рр. надали новий матеріал для реконструкції минулого кримськотатарської архітектури. Аналіз зачатків організованого промислового виробництва став темою публікації директора Палацу-музею тюрко-татарської культури у Бахчисараї Усеїна Абдурейфійовича Боданинського. Збір пісенного фольклору та його аналіз були здійснені музикознавцем та співаком А. К. Кончевским під час наукових відряджень у 1923–1924 рр. Стан розвитку народів Криму на сучасному етапі, їхній побут, культура мешканців Криму стали предметом нарисів С. А. Гамалова, Х. Каралезли, членів Правління РТВК/ТВК Б. О. Куфтїна, І. М. Саркізова-Серазіні. Шляхи подальшого етнографічного дослідження Криму та його мешканців стали предметом дискусії між столичною школою етнографії (дефініції якої репрезентував І. М. Бороздін), відстоюювальної пріоритет вивчення татарської культурної спадщини, та колами кримських етнографів-практиків (найбільш повний перелік їхніх поглядів на методологію досліджень кримських етносів представив В. Й. Філоненко), вважавшими нагальним збалансований розвиток вивчення народів Криму [4].

Загалом, протягом 1925–1929 рр., в період активної дослідницької та масової роботи РТВК/ТВК, був створений основний масив оригінальних наукових праць, присвячених вивченню археології та етнографії Криму, зайнявши гідне місце в історії вітчизняної історичної науки.

В 1929–1931 рр. на тлі загальної кризи в краєзнавчому русі СРСР сталося згортання діяльності РТВК/ТВК як в центральних установах, так і в регіональних відділеннях. Був зупинений випуск журналу «Крым», не вдалося налагодити видання «Бюллетеня» ТВК в Сімферополі. В 1932 році РТВК/ТВК було змушено увійти в сформоване владою Кримське обласне бюро краєзнавства. В 1934–1935 рр. экс-членами РТВК/ТВК було здійснено намагання поновити діяльність товариства, але дієвої підтримки як з боку влади, так і з боку кіл громадськості регіону надано не було, документальних підтверджень позитивних результатів цієї акції поки що не виявлено.

У сприятливих супутніх умовах, не менш значимими були дослідження, присвячені вивченню середньовічної історії Криму що проводились в 1925–1929 рр. членами РТВК/ТВК. Результати найбільш оригінальних з них докладно висвітлювалися в публікаціях періодичного органа РТВК/ТВК – журналу «Крым». Сукупність цих наукових праць можна умовно розділити на два наступних напрями: етнічна історія півострова, яка вивчалась шляхом етно-археологічних розкопок та розвиток мистецтв народів Криму в контексті історичного розвитку.

У рамках першої теми, дослідження членів РТВК/ТВК зосередилися на вивченні етнічної історії кримських татар в етно-археологічному напрямку. Матеріалом для першого сюжету цих студій стали результати експедиції співробітників Всесоюзної наукової асоціації сходознавства при ВЦВК РРФСР, яка відбулася протягом 1925–1926 рр. Її очолив завідувач історико-етнологічним відділом Всесоюзної наукової асоціації сходознавства при ВЦВК РРФСР, член Правління РТВК/ТВК Ілля Миколайович Бороздін. Публікації щодо ходу досліджень були зроблені керівником заходу, а ґрунтовний аналіз матеріалів результати та висновки експедиції здійснив професор Першого Московського державного університету, зберігач Державного історичного музею, член Правління РТВК/ТВК Олексій Степанович Башкіров [5]. У роботі також брали участь завідувач художнім відділом Центрального музею Тавриди Павло Іванович Голландський і викладач Кримського педагогічного інституту ім. тов. М. В. Фрунзе Осман Нурі-Асанович Акчокракли. Експедиція, відповідно нарисам О. С. Башкірова, зосередила увагу на дослідженні пам'яток архітектури стародавньої столиці кримських татар – міста Солхата (нині – місто Старий Крим). Одним з її головних висновків стала концепція про значний вплив на архітектуру кримських татар в XIV–XVI ст. сельджуцького компонента, що мав походження з Малої Азії. О. С. Башкіров виділяв цей вплив, як у пам'ятках монументальної архітектури, так й в деталях декоративного орнаментального різьблення на кам'яних спорудженнях [6]. Як приклад для підтвердження гіпотези приводився докладний опис споруди солхатської медресе-мечеті «часів хана Узбека», датованої 1314 роком. Вона являла собою два, тісно зв'язані між собою, але самостійні по призначенню, спорудження. Обоє мали квадратну форму, приміщення мечеті в чотири рази перевершувало по площі медресе. Мечеть була побудована в характерній для сельджукизму манері 3-нефного комплексу, із входом у північній стіні, міхрабом (молитовною нішею) – у південній, перекритою плоскою стелею. О. С. Башкіров наводив аналогії солхатської мечеті Узбека з іншими пам'ятками сельджуцької архітектури Малої Азії й зупинявся на загальних рисах орнаменталізації цих споруд [7]. Вчений сформулював основні подібні риси техніки будівництва солхатської медресе-мечеті й сельджуцьких пам'яток: використання білого зернистого вапняку, як у кладці стін, так й в орнаменталізації деталей; техніка кладки стін масивними блоками (квадрами); повна подібність проектування й орнаменталізації порталів, міхраба мечеті й надгробків похованих на її території [8]. Ці тези органічно доводили позицію так званої «московської школи», яка розгорнула свою діяльність в 20-тих рр. XX ст. Найбільш системно дефініції цієї групи науковців були відображені в працях І. М. Бороздіна. В журналі «Крым» в 1927 році він надрукував одну з своїх програмних статей [9].

Головним змістом праці був проміжний аналіз тюркологічних досліджень на теренах СРСР, здійснених в середині 20-х рр. ХХ ст. І. М. Бороздін відмічав недостатність або упередженість у вивченні тюркських народів загалом, та кримських татар зокрема у дорадянський період. Сучасний розвиток сходознавчих та історіографічних студій спростовує це твердження вченого та змушує констатувати, можливо, вимушеність використання таких тез, вочевидь з політико-ідеологічних причин, зумовлених особливостями національної політики того часу [10]. Втім, слід визнати, безумовно, слушними тези І. М. Бороздіна про розповсюдження через дорадянську пропаганду та ідеологію міфу про «варварство» кримських татар. Разом з тим, етно-археологічні дослідження середньовічних пам'яток Поволзького регіону та Криму продемонстрували високий рівень культури тюркських народів, створивших ці пам'ятки. Тому нагальною потребою у вивченні історії цих етносів слід було вважати, за твердженням І. М. Бороздіна загальне вивчення всіх етапів їхнього становлення та розвитку [11]. Задля виконання цієї дослідницької потреби І. М. Бороздін пропонував вирішити низку завдань: організація постійних етно-археологічних експедицій щодо вивчення татарських пам'яток; пріоритетна організація охорони культурної та історичної спадщини татар у Криму; публікація новітніх досліджень по культурі та історії татар; фіксування форм «старого бити» татар; збір та археографічна публікація невідомих матеріалів щодо татарського побуту та історії; створення монографічного опису татарських поселень [12]. Результати експедиції 1925-1926 рр. згідно з цими методологічними тезами, були не тільки розповсюджені через публікації у науковій та науково-популярній періодиці. У 1927 році в Москві, у Музеї східних культур була проведена виставка, експонати якої склалися із знахідок, здійснених у Старому Криму у 1925–1926 рр. [13]. Також основні висновки експедиції, сформульовані у нарисі О. С. Башкірова були виголошені також І. М. Бороздіном у підсумковій праці [14], яка, вочевидь, з огляду на принциповість дефініцій, була також видана окремою брошурою [15].

У нарисі «Художні пам'ятки Солхату», який був надрукований у 1927 році, О. С. Башкіров спробував реконструювати первісний вигляд дослідженого раніше медресе-мечеті у Солхаті й привів ще один приклад сельджуцького впливу в архітектурі – мечеть Куршум-Джамі у Старому Криму, що зберігала основні архітектурні риси сельджукизму, і, разом з тим, що відрізнялася плануванням від медресе-мечеті Узбека [16]. Значна частина нарису була присвячена огляду масиву солхатських надгробків, досліджених експедицією І. М. Бороздіна. Завдяки характерному орнаменту сельджуцького походження, О. С. Башкіров датував 10 надгробків XIV – XV ст. [17].

У серпні-вересні 1926 року за завданням Головнауки НКО РРФСР у Крим для досліджень архітектури кримських татар прибув співробітник Центральних державних реставраційних майстерень, член Правління РТВК/ТВК Борис Миколайович Засипкін. В його завдання входило комплексне вивчення пам'яток давньої кримськотатарської архітектури. Результатом експедиції став вичерпний на той час нарис «Пам'ятки архітектури кримських татар», надрукований у журналі «Крым» [18].

Аналіз, здійснений Б. М. Засипкіним, поширювався на основні історичні форми архітектури кримських татар – дюрбе (мавзолеї), мечеті, медресе, караван-сараї, лазні (хамам). Основну увагу автор приділив особливостям кримських дюрбе, надавши їм загальну характеристику, визначивши основні матеріали, що використалися для їхньої будівлі, етапи будівельних робіт. Б. М. Засипкін констатував, що на початковому етапі в XII – XIII ст. головну роль у будівництві похоронних споруджень кримськотатарської знаті грали не татарські майстри, а заохочені італійські колоністи, турецькі зодчі й вірменські переселенці. Для підтвердження своїх спостережень вчений приводив комплекс дюрбе з місцевості Азіс на околицях Бахчисарая. Усього було досліджено 4 дюрбе, що належали представникам вищої верстви кримськотатарського суспільства – членам ханської родини. Ці споруди були датовані Б. М. Засипкіним XIV ст. [19].

В нарисі репрезентувалася оригінальна класифікація кримськотатарських середньовічних мечетей – автор підрозділяв їх на купольні та базилічні. Пам'ятки першого виду Б. М. Засипкін розділяв по приналежності до двох періодів татарського мистецтва. Перший – XIV – XV ст. – характеризувався тісним зв'язком з мистецтвом Вірменії, сельджуцької Туреччини та Єгипту. Як приклади цього періоду приводилися вже досліджена експедицією І. М. Бороздіна купольна мечеть Узбека й Куршум-Джамі в Старому Крими й мечеть у Судаку, досліджена автором нарису [20]. Можна також наголосити на відсутності суттєвих розбіжностей між етнологічно-історичними висновками І. М. Бороздіна та архітектурними дослідженнями Б. М. Засипкіна. Незважаючи на різницю методологічного підходу, беззаперечна системність яка була основним критерієм під час проведення польових робіт, що сприяло формулюванню не тільки змістовних, але й консолідованих висновків.

Другий період розвитку татарського мистецтва, відповідно до аналізу Б. М. Засипкіна, відносився до XVI ст., і характеризувався значним османським впливом. Самими виразними пам'ятками цього типу автор називав купольні мечеті султана Селіма у Феодосії, Хан-Джамі хана Девлет-Гірея в Євпаторії й мечеть у селищі Колеч поблизу Феодосії [21].

Час появи в Криму базилічних мечетей автор обмежував XIV – XV ст. і зв'язував це із впливом візантійських і генуезських будівельних традицій. Ці пам'ятки також мали у своєму вигляді риси впливу, як першого, так і другого періодів розвитку татарського мистецтва. Як відповідність першому періоду Б. М. Засипкін приводив базилічні мечеті Текіє-Хан Джамі й Шор-Джамі в Карасубазарі, другому – мечеть Єшил-Джамі в Бахчисарая [22].

Оглядом аналізу в нарисі Б. М. Засипкіна піддавалися середньовічні мінарети, медресе, караван-сараї, лазні й фонтани, що були невід'ємною частиною архітектурного вигляду центрів життя татарського суспільства – Бахчисарая, Солхата, Карасубазара [23].

На закінчення своєї ґрунтовної праці, Б. М. Засипкін констатував необхідність нових досліджень в області вивчення татарського архітектурного мистецтва, також наполягав на неприпустимості ігнорування культурної спадщини народів,

заснавши значної зовнішньої етнічної експансії (перейняті звичаї, мова, віра тощо) з боку кримських татар – кримчаків і караїмів [24].

Екскурс до історії татарського виробництва з вовни й килимарства збережений ще з часів Кримського ханства зробив засновник і директор Державного палацу-музею тюрко-татарської культури в Бахчисараї, глава Бахчисарайського краєзнавчого кружка, член РТВК/ТВК Усеїн Абдурефієвич Боданінський [25]. Автор зупинявся на природності поширення цього виду виробництва в скотарському середовищі кримських татар, вказував на давні коріння килимарства, характерні для монгольських кочівників ще в XII ст., до експансії в Крим. Для підтвердження своєї гіпотези, вчений посилався на відомості середньовічних мандрівників Вільгельма де Рубрука й Марко Поло, що відзначали наявність вироблених повстяних тканин і килимів у монгольських орд, що кочували [26].

Далі автор аналізував збережені форми середньовічного виробництва в кримських татар. Як приклади У. А. Боданінський приводив «цеха» по виробництву повсті – «кечеджи» – збережені в архаїчному варіанті до 20-х рр. XX ст. у Бахчисараї й Карасубазарі [27]. Слід відмітити, що основні історичні аналогії щодо організації цехової індустрії у кримських татар дослідник надав за оригінальними даними, які були опубліковані в статті академіка В. О. Гордлевського, тому в цієї частині нарис У. А. Боданінського навряд чи можна вважати суто авторським [28].

Безпосереднім предметом дослідження вченого стала колекція стародавніх татарських килимів без ворсу – «килимів», що надійшла до фондів Державного палацу-музею тюрко-татарської культури в 1927 році. У. А. Боданінський відзначав відсутність яких-небудь подібних рис «килимів» з «кавказькими, середньоазійськими й малоазійськими традиціями», простежував віддалену подібність із «килимами», розповсюдженими в Україні. Особливістю колекції були сильно схематизовані рослинні орнаментальні мотиви, рідкість побутових сцен в оформленні. Нетрадиційної була й гама фарб, використана при розписі килимів: переважали темно-синій, жовтий, рудий, коричневий кольори; бірюзовий, рожевий, зелений, кремовий півтони; фарбування проводилося рослинними, мінеральними й тваринними фарбами [29].

Ґрунтуючись на особливостях технічного виконання повстяних килимів, У. А. Боданінський сформулював їхню класифікацію на три типи. Перші – «орта» – склалися з вузьких і широких прямокутних рамок, при їхньому створенні використали темно-сині, жовті, коричневі, руді, блакитні, білі, рожеві, зелені барвники. Застосовували дані вироби для покриття статі в житлових приміщеннях або в мечетях. Другий тип - «кобекли-орта» - ткалися з 3 рядів прямолінійних рамок зі схематичними рослинними мотивами. Середина таких килимів – «кобек» – складалася з п'яти рядів концентричних ромбів, в орнаменті також переважали рослинні візерунки, у колірну гама «килимів» додавалися чорний і голубий кольори. Килими третього типу – «намазлик» – призначалися для мусульманської молитви, вони склалися з вузьких і широких прямокутних рам із дрібним однорідним візерунком. Звичайно ці «килими» розфарбовувалися в синій, жовтий, кремовий, коричневий і білий тони [30]. Місцем виготовлення всієї колекції У. А. Боданінський визначав Крим, час виготовлення обмежував серединою XIX

століття. На закінчення свого дослідження вчений констатував відсутність у сучасний йому період, як майстрів, так й технічної бази для відродження виробництва повстяних килимів у кримськотатарському середовищі [31].

Як бачимо, дослідження членів РТВК, присвячені вивченню історії Криму середньовічної доби були загалом зосереджені на питаннях висвітлення не конкретних подій минулого, а впливу того чи іншого побутового чи мистецького чинника на еволюцію світогляду та розвитку самовизначення кримських народів. Ця тенденція була викликана відповідністю основних історико-етнологічних тез товариства установкам програм радянської влади щодо заохочення так званих «корінних народів» до повноцінної участі в управлінській, просвітницькій та культурній сферах життя радянського суспільства. Наукова спадщина РТВК в цьому питанні репрезентує, таким чином, яскравий приклад затвердження у науці принципів толерантності, комунікації та загального порозуміння.

Список літератури

1. Про період 20-х рр. XX ст. в кримському краєзнавчому русі див. вичерпно: Непомнящий А. А. Арсеній Маркевич: Страницы истории крымского краеведения.– Симферополь: Бизнес-Информ, 2005.– 432 с.– (Библиография крымоведения; Вып. 3); Він же. Нові матеріали з історії кримознавства 20-х років XX століття в листуванні Г. Ю. Крачковського та В. Й. Філоненка // Краєзнавство. – 2008. – № 1/4. – С. 85–95.
2. Див. оглядові праці з історії діяльності РТВК: Козлов В. Ф. Из истории деятельности Российского Общества по изучению Крыма (РОПИК) // Москва-Крым: Историко-публицистический альманах.– М., 2000.– Вып. 1.– С. 272–280; Моисеенкова Л. С., Шарапа В. Ф. Из истории журнальной периодики: журнал «Крым» (1925–1927 гг.) // Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии.– Симферополь, 2000.– Вып. 7.– С. 393–400. В біоісторіографічному контексті відновлення наукової спадщини членів РТВК цінними є нариси У. К. Мусаєвой: Мусаева У. К. Подвижники крымской этнографии, 1921–1941: Историографические очерки / Таврический нац. ун-т. им. В. И. Вернадского; Под ред. и вступ. ст. А. А. Непомнящего.– Симферополь: Таврия, 2004.– 214 с.– (Библиография крымоведения; Вып. 2).
3. Детально про діяльність РТВК див.: Севастьянов А. В. «...Работа Российского общества по изучению Крыма является в интересах Крыма крайне желательной...»: Документы архивов свидетельствуют // Историческое наследие Крыма.– 2006.– № 12/13.– С. 128–152.
4. Див. про це також: Севастьянов А. В. Этнографические исследования в деятельности Российского общества по изучению Крыма (1922–1932 гг.) // Археологія та етнологія Східної Європи: Матеріали і дослідження / Донецький нац. ун-т.– Донецьк, 2004.– Т. 4.– С. 81–83.
5. Бороздин И. Н. В древней столице крымских татар // Красная Татария.– 1925.– 27 авг.– С. 3; Бороздин И. Н. Новейшие открытия в области татарской культуры в Крыму // Педагогическая жизнь Крыма.– 1925.– № 9/10.– С. 17–20; Башкиров А. С. Сельджукизм в древнем татарском искусстве // Крым.– 1926.– № 2.– С. 108–125; Башкиров А. С. Художественные памятники Солхата // Крым.– 1927.– № 1 (3).– С. 122–144; Одинцов М. Б. Бахчисарайский краеведческий кружок: С мая по ноябрь 1925 г. // Крым.– 1926.– № 2.– С. 178–179.
6. Башкиров А. С. Сельджукизм в древнем татарском искусстве // Крым.– 1926.– № 2.– С. 109–115.
7. Там само.– С. 122–123.
8. Башкиров А. С. Художественные памятники Солхата // Крым.– 1927.– № 1 (3).– С. 123–135.
9. Бороздин И. Н. Некоторые очередные задачи изучения татарской культуры в Крыму // Крым.– 1927.– № 2 (4).– С. 108–112.
10. Непомнящий А. А. Подвижники крымоведения.– Симферополь: СГТ, 2008.– Т. 2: *Taurica orientalia*.– 600 с.– (Библиография крымоведения; Вып. 12)
11. Бороздин И. Н. Некоторые очередные задачи изучения татарской культуры в Крыму // Крым.– 1927.– № 2 (4).– С. 108–109.
12. Там само.– С. 109–112.

13. Мусаева У. К. Подвижники крымской этнографии, 1921–1941: Историографические очерки / Таврический нац. ун-т. им. В. И. Вернадского; Под ред. и вступ. ст. А. А. Непомнящего.– Симферополь: Таврия, 2004.– С. 74–75.– (Биобиблиография крымоведения; Вып. 2).
14. Бороздин И. Н. Новые данные о золотоордынской культуре в Крыму: Работы археологической экспедиции 1926 года // Новый Восток – 1927.– № 16/17.– С. 256–274.
15. Бороздин И. Н. Новые данные о золотоордынской культуре в Крыму: Работы археологической экспедиции 1926 года. – М., 1927.– 21 с.
16. Башкиров А. С. Художественные памятники Солхата // Крым.– 1927.– № 1 (3).– С. 122–144.
17. Там само.– С. 136–144.
18. Засыпкин Б. Н. Памятники архитектуры крымских татар // Крым.– 1927.– № 2 (4).– С. 113–168.
19. Там само.– С. 114–120.
20. Там само.– С. 130–139.
21. Там само.– С. 140–146.
22. Там само.– С. 146–154.
23. Там само.– С. 154–168.
24. Там само.– С. 168.
25. Боданинский У. [А.] Производства из шерсти у крымских татар // Крым.– 1928.– № 1 (6), вып. 2.– С. 67–75.
26. Там само.– С. 67.
27. Там само.– С. 68–70.
28. Гордлевский В. А. Организация цехов у крымских татар: Из поездки в Карасубазар // Труды Этнографо-археологического музея этнологического факультета Московского государственного ун-та.– 1928.– Вып. 4: Быт.– С. 58–65.
29. Боданинский У. [А.] Производства из шерсти у крымских татар // Крым.– 1928.– № 1 (6), вып. II.– С. 70–71.
30. Там само.– С. 72–75.
31. Там само.– С. 75.

Севастьянов А. В. Вопрос изучения средневековой истории Крыма в научном наследии Российского общества по изучению Крыма (1922-1932 гг.) / А.В. Севастьянов // Ученые записки ТНУ. Серия: История. – 2008. – Т. 21 (60), № 1. – С. 124 - 132.

На основании анализа опубликованных исследований членов Российского общества по изучению Крыма освещается ход и методология рассмотрения отдельных аспектов истории Крыма периода средневековья в советской исторической науке 20-х гг. XX в. Представляется историографическая оценка вклада ряда ученых (А. С. Башкиров, У. А. Боданинский, И. Н. Бороздин, Б. Н. Засыпкин) в развитие исторических крымоведческих штудий.

Ключевые слова: Российское общество по изучению Крыма, журнал «Крым», научные экспедиции, А. С. Башкиров, И. Н. Бороздин, Б. Н. Засыпкин, У. А. Боданинский.

Sevastjanov A. V. The question of studying of medieval history of Crimea in a scientific heritage of the Russian society on studying of Crimea (1922-1932) / A. V. Sevastjanov // Scientific Notes of Taurida V.Vernadsky National University. – Series: History. - 2008. – Vol. 21(60), No. 1. – P. 124 -132.

On the basis of the analysis of the published researches of members the Russian society on studying of Crimea the course and methodology of consideration of separate aspects history of Crimea of the period of the Middle Ages in the Soviet historical science of 20th XX century is shined century the historiographic estimation of the contribution of some scientists (A. S. Bashkirov, U. A. Bodaninsky, I. N. Borozdin, B. N. Zasyupkin) in development historical crimenian studies is represented.

Keywords: the Russian society on studying of Crimea, magazine "Crimea", scientific expeditions, A. S. Bashkirov, U. A. Bodaninsky, I. N. Borozdin, B. N. Zasyupkin.

Статья поступила в редакцию 18.12.2008 г.